

ВПЛИВ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Марія ЛУЦЕНКО

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні, особливостей формування української нації посідають вагоме місце в науковому світі. Помітна роль у цьому контексті належить історичній пам'яті як одному із чинників національної ідентифікації в умовах багатокультурного суспільства. Відповідно толерантність і взаємоповага між представниками різних культур, які присутні в сучасному українському суспільстві, є основою успішної співпраці у різних соціальних групах, таких як: родині, місцевій громаді тощо.

Мета статті – розглянути вплив історичної пам'яті на формування толерантного сприйняття соціальних відмінностей, відчуття причетності до спільних історичних, духовних і культурних цінностей.

Історична пам'ять вивчається фахівцями різних наук: філософів, психологів, істориків і соціологів. Зокрема, у ХХ столітті бере початок теорія історичної пам'яті, засновником якої вважається французький соціолог Моріс Хальбвакс [9]. Проблема формування історичної пам'яті перебуває і у полі досліджень сучасних українських науковців, таких як Я. Грицак [3], А. Подольський [7], Л. Нагорна [6], І. Гирич [2], В. Артюх [1], та ін.

Принцип дії соціальної пам'яті часто уподібнюють хвилі, яка переносить інформацію через покоління незалежно від того, чи усвідомлюють дійові особи свою роль у цьому процесі. Кожна історична конструкція є радше реконструкцією – результатом інтенції, претензій, побажань. Ступінь її вірогідності залежить не стільки від людської порядності, скільки від тих стимулів, які спонукають дослідника задати документу те або інше запитання, обрати той чи інший спосіб пояснення. Історична пам'ять – потужна й нічим не замінна частина духовного потенціалу нації, смисложиттєвий компонент націєтворення, основа історичної свідомості соціуму, особливо в умовах багатокультурності.

Мультикультуралізм ґрунтується на ідеях рівноправності і рівнозначності всіх культур, розвитку і збереження їх відмінностей та інтеграції на засадах толерантності, що не передбачає асиміляції. Лише культура здатна забезпечувати «проникнення» людини в минуле з тим, щоб спроектувати його у сучасне й майбутнє, створюючи у такий спосіб безперервно існуюче соціокультурне середовище.

Як зазначає дослідниця Н. Яковенко, історична пам'ять – це колективне уявлення про минуле, фундамент національної ідентичності [9], ця пам'ять не лише фіксує величезну кількість подій, а й синтезує, сплітає їх у єдине цілісне мереживо національної історії, де кожен факт, подія займають свою ціннісну нішу. Вона виступає не німим свідком минулого, а живим збудником людської волі й водночас, орієнтиром доцільної активності. Відбувається своєрідне сортування надбаного досвіду на позитивний, що належить засвоювати і примножувати, і негативний, який є застереженням. А. Подольський зазначає, що історична пам'ять – це певна здатність людини, людського розуму, зберігати досвід минулого, репрезентувати історичні події, історію та своє місце в ній, спираючись на власні інтерпретації [7, с. 47].

Саме в багатонаціональних державах якою є і Україна прийнято виховувати у молоді міжетнічну і міжрелігійну толерантність, неприйняття будь-якої форми ксенофобії, дискримінації та расизму.

Соціальна відповідальність історика у тому й полягає, щоб розумно інтерпретоване історичне минуле могло виконувати функції соціального захисту, ідентифікації, мінімізувати травмуючий вплив сучасних реалій. Як зазначав німецький історик Ю. Кока: «Пам'ять нагадує нам про те, що й сучасна цивілізація може перерости у варварство... Історична пам'ять – це більше, ніж знання історії... Та пам'ять, яку я маю на увазі, має багато спільного

із просвітництвом, із дискурсом, критикою та перетвореннями. Вона мусить пройти через людські голови, якщо хоче достукатися до їхніх сердець» [4, с. 11].

Історична пам'ять з одного боку є складовою колективної ідентичності, а з іншого – джерелом конфліктності. Коли проблеми «свій/чужий» виводяться на політичний рівень, пошук істини автоматично підмінюється пошуком «правди», а таких «правд» зазвичай буває кілька. У соціумів, розташованих поруч, особливо коли вони мають спільне історичне минуле, завжди знаходяться точки незбігу не лише у сфері безпосередніх інтересів, але й у сфері колективних спогадів. Не доводиться вже говорити про довготривалий емоційний вплив пам'яті про травми, репресії, депортації і т. ін., а також про її використання у політичній боротьбі [6, с. 11].

Одна із важливих функцій історичної пам'яті є адаптативна: минуле торкається розуму, почуттів людини, сприяючи виробленню алгоритму її світовідчуття і поведінки. Історичні уявлення мають властивість формувати ціннісні орієнтири і в такий спосіб впливати на суспільну атмосферу і поведінкові стереотипи. Позитивні цінності закладають духовноорієнтаційний фундамент суспільного буття, надають смисл життю індивіда, стимулюють почуття гідності і самореалізації. Але й ті символи й коди, що формуються на основі відчуття втрат і травм як своєрідні «антицінності», також мають регулятивне значення, застерігаючи від повторення минулих помилок [6, с. 20].

Отже, необхідною складовою національної політики пам'яті має стати формування у громадян об'єктивного розуміння власної історії, її самотності та безперервності. Підґрунтям повинен стати високий рівень розвитку політичної культури та національної свідомості. Водночас, інтегрування національної історичної пам'яті у загальноєвропейські та світові історичні системи сприятиме утвердженню позитивного образу України на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюх В. Зміст поняття історична пам'ять на тлі українських реалій URL: soippro.narod.ru/documents/konf.../artuh
2. Гирич І. Концептуальні проблеми історії України. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с .
3. Грицак Я. Нариси історії України : формування української модерної нації. К., 2000. 249 с.
4. Кока Ю. Напередодні нового тисячоліття: що ми візьмемо із собою у майбутнє // Deutschland. 1999. № 6. С. 11.
5. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013. 600 с.
6. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. К., ІПЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. 328 с.
7. Подольський А. Українське суспільство і пам'ять про Голокост: спроби аналізу деяких аспектів. // Голокост і сучасність. 2008. № 1 (5). С. 47–59.
8. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні / Юрій Шаповал // Громадянська освіта . 2008. № 36. С. 7-11.
9. Яковенко Н. М. Нова доба – нові підручники. Про потребу дискусії над підручниками з історії України. URL: // <http://www.novadoba.org.ua/data/metod/yakovenko.rtf>